

predstavil njegov življenjski razvoj v okviru vsakokratnih političnih razmer. Njegov prispevek je izšel v posebni publikaciji.¹

Osrednji poudarek s strokovnega posveta pa predstavlja razprava o Roterjevem novinarskem delu. Poleg krajših prispevkov o posameznih sklopih njegove novinarske dejavnosti sta prispevka o analizi o Roterjevih novinarskih spisov. Mía Miloslavić in Antonia Tomić sta predstavili kvantitativno analizo njegovih novinarskih prispevkov z detajlnim pregledom znanih in ugotovljenih člankov. Avtorici sta zbrali 189 Roterjevih novinarskih člankov, 72 zapisov objavljenih v Dubrovačkom vjesniku, 12 v časopisu Naša more in 34 v radijskih prilogah radia Dubrovnik. Đorđe Obradović pa je obdelal zelo podrobno kvalitativno analizo člankov ter jih razporedil po posameznih tematskih sklopih. Najprej obdela najpomembnejše časopise, s katerimi je Roter sodeloval kot dopisnik. Ko omenja Roterjevo sodelovanje pri Jutru in Slovcu pravi, da je znanje slovenskega jezika, katerega se je naučil od očeta, omogočilo Roterju, da se je zelo zgodaj pojavljal kot dopisnik v slovenskih časopisih. To prakso je nadaljeval tudi po osvoboditvi, ko je pisal za Slovenski poročevalec in Delo. Takrat je objavljala teme o kulturi (reportaže z Dubrovniških poletnih iger), turizmu in pomorstvu ter reportaže s širšega dubrovniškega področja. V nadaljevanju pa Obradović analizira informativne novinarske prispevke, poročila, reportaže, komentarje, recenzije, kritike, polemike, portrete, beletristična dela, intervjuje, eseje, potopise in kronike, ki so izšle izpod peresa Rudimira Roterja. Zbornik razprav popestri zelo bogato slikovno in dokumentarno gradivo

V nekem pismu iz leta 1928 je predstavil Roter svoj življenjski credo: »Jaz stojim na stališču, da človek velja le toliko, kolikor koristnega naredi drugemu«. To njegovo moralno in etično držo odražajo tudi njegovi novinarski prispevki. Udeleženci zborovanja so skušali prikazati novinarja Roterja kot serioznega novinarja, ki je bil v svojem času zelo spoštovan in cenjen, kar je redko v stroki, kjer pogosto vladajo rivalstva in zavist. Mesto Dubrovnik se je oddolžilo njegovemu spominu tudi na ta način, da je eno od dubrovniških ulic poimenovalo po njem. Odjel za komunikologijo Sveučilišta u Dubrovniku je dobil nalogo, da nadaljuje z nadaljnjim podrobnejšim preučevanjem Roterjevega novinarskega dela.

Njegov lik kot novinarja je zanimiv tudi za slovensko novinarsko srenjo. To terja njegovo sodelovanje s slovenskimi vodilnimi dnevniki pred drugo svetovno vojno in po njej. Verjetno bi raziskava tega sodelovanja dopolnila sliko novinarskega dela Rudimira Roterja.

Ignacij Voje

Zoran Janjetović, Od Auschwitza do Brijuna: pitanje odštete žrtava nacizma u jugoslovensko-zapadnonemačkim odnosima. Zagreb : Srednja Europa, 2007. 196 strani.

Delo Zorana Janjetovića je klasično, pretežno deskriptivno, na primarnih virih osnovano, klasično zgodovinopisno delo – v najboljšem pomenu besede. Takega v prostoru bivše Jugoslavije doslej še nismo imeli. Avtor se je zelo potrudil in pregledal množico gradiva predvsem iz Političnega arhiva nemškega zunanjega ministrstva, tako imenovanega Bestand 42, II A 5 oz. 214, ki zadeva politične bilateralne odnose z več državami med drugim tudi z Jugoslavijo ter gradivo bivšega jugoslovanskega zunanjega ministrstva. To zadnje je zagotovo dodatna vrednost njegovega dela, saj je mogel pregledati tudi zadevno gradivo, kar dolga leta po razpadu SFRJ raziskovalcem iz drugih delov bivše Jugoslavije ni bilo mogoče. Tako smo dobili kar se da celovito sliko o problematiki, ki je desetletja dolgo po drugi svetovni vojni obremenjevala bilateralne jugoslovansko-zahodnonemške odnose in ki je pravzaprav še danes, zaradi zahtev preživelih žrtev nacizma, aktualna v vseh naslednicah druge Jugoslavije.

Knjigo spremljajo še koristna dopolnila, kot sta kazalo osebnih imen, mali biografski leksikon, pojašnilo o kraticah in beležka o avtorju. Škoda, da se avtor ni odločil in dodal še kratek seznam literature, ki se dotika naslovne problematike. Prav tako je vredno pripomniti, da odločitev, da znanstveni aparat, razvrščen po poglavjih uvrsti na koncu knjige, ni bila ravno posrečena odločitev. Sledenje opombam je na ta način po nepotrebnem otežena.

Na žalost pa moram tudi ugotoviti, da trditev avtorja v predgovoru knjigi, češ, da se pisec te ocene v svoji knjigi o Hallsteinovi doktrini »na žalost več ukvarja s (tudi zanemarjenimi) odnosi z NDR kot

¹ Rade Petrović, Život i djelo novinara Rudimira – Rudija Roterja, Pravednika među narodima. (Croatia, 10383). Prilozi za biografiju, Dubrovnik 2007, 53 strani.

z ZRN« (str. 7), ne drži. V originalni verziji moje zadevne knjige, ki je izšla v Ljubljani leta 2002, je problematiki odnosov z ZRN posvečeno za približno eno tretjino več prostora, kot odnosom z NDR. Toda pomembnejše od štetja strani je dejstvo, da gre pri Hallsteinovi doktrini prav za problematiko priznanja NDR in so torej v tej zgodbi odnosi z NDR domala prav tako važni kot tisti z ZRN. Temeljiti poznavalec povojnih odnosov med Jugoslavijo in Nemčijo, kar kolega Janjetović zagotovo je, bi se moral tega zavedati preden zapiše tako, na prvi pogled nedolžno opazko.

Vsebinsko se je avtor lotil tematike v stilu odličnega poznavalca raziskovane problematike, ki jo je v glavnih črtah objavil že v nemškem jeziku, v opombi 9 predgovora h knjigi citiranem zborniku rezultatov projekta prof. Hockerts. Delo je kronološko, kar pa v danem primeru pomeni tudi vsebinsko, razporedil v poglavja, ki zadevajo čas in odškodninska vprašanja od druge svetovne vojne dalje. Poudarek je seveda na času po letu 1956 in še posebej na času po ponovni vzpostavitvi diplomatskih odnosov med državama.

Poglavja govorijo o vprašanih odškodnin žrtvam nacizma v nemški notranji in zunanji politiki, o Jugoslaviji in vprašanju odškodnine leta 1956, vprašanih povezanih z žrtvami vivo – eksperimentov, o začetkih akcije za pridobivanje odškodnine za žrtve nacističnih preganjanj in dogajanjih o naslovni problematiki po ponovni vzpostavitvi diplomatskih odnosov pa tudi v času od tega datuma do let 1968–1971, ko so se začeli uradni pogovori. Največ prostora in pozornosti pa je seveda posvečeno prvim štirim letom v sedemdesetih, 1971–1974, ko se je vprašanje najbolj intenzivno postavljalo na dnevni red odnosov med državama in ko je bilo tudi rešeno.

Njegovo delo je tako polno podatkov, vsi po vrsti so potrebni za razumevanje dogajanja, da se včasih zamegli osnovna dilema vprašanja odškodnine za storjene nacistične zločine v Jugoslaviji. Ta pa je: ali naj ZRN prizna obseg nacističnih vojnih zločinov storjenih v Jugoslaviji z višino izplačane odškodnine ali naj bi bili le-ti skriti v vsoti, ki jo je Jugoslavija dobila iz naslova tako imenovane »Kapitalhilfe«, ki jo je ZRN dodeljevala državam v razvoju. Čeprav gre za zamotano mednarodnopravno in nemško ter jugoslovansko notranjepolitično vprašanje, bi moral biti odgovor na to vprašanje v Janjetovičevem delu morda nekoliko bolj nedvoumen. Jugoslaviji, ki je bila tako rekoč permanentno v gospodarskih težavah, je šlo seveda, kot pravilno ugotavlja avtor, v prvi vrsti za čim večji dotok denarja (str. 135), vendar to ne pomeni, da je bil naslov, iz katerega so zahtevali (pre)visoke odškodnine neupravičen ali, da je bila odškodnina le izgovor. Na ta dejstva mora zgodovinar gledati v kontekstu časa in kraja nastanka. Zato je zagotovo po mojem prehitra in pretežka avtorjeva neprizivna trditev na strani 37, ko pravi: »Očitno so bile žrtve nacizma samo izgovor, s katerim bi v državno blagajno priteknel denar.« Ali tista na strani 59: »... vprašanje odškodnine za jugoslovansko vlado ni bilo nikakršno humanitarno ali moralno vprašanje, kakor so jugoslovanski predstavniki stalno ponavljali v stikih z zahodno nemškimi kolegi, temveč predvsem finančno vprašanje, ki ga je bilo treba rešiti, ne v interesu žrtev nacističnih preganjanj ali njihovih potomcev, temveč v interesu jugoslovanskega socialističnega gospodarstva.« (str. 59) Primernejša in bolj odmerjena je zato ugotovitev avtorja na strani 60, ko pravi, da je bil »denar, ki bi se dobil v imenu odškodnine žrtvam nacizma, viden kot izhod, ki bi popravil ekonomski položaj«. Skratka le posredno je bil namenjen žrtvam. Zahtevano višino odškodnine je treba gledati tudi z vidika ustvarjanja diplomatskega manevrskega prostora. Naj se sliši še tako nenavadno je tudi pri teh pogajanjih šlo za trgovanje in od tod *na obeh straneh* prisotno netočno in pretirano prikazovanje stanja. Povsem drugo vprašanje pa seveda je zakaj tako pridobljena sredstva niso prišla do tistih, ki so tudi osebno trpeli zaradi nacističnih zločinov.

Rezultat dolgotrajnih pogovorov med državama, ki so v zaključni fazi temeljili na tako imenovani »Brijunski formuli«, sporazumu Brandt-Tito iz leta 1973, je bilo dejstvo, da je Jugoslavija dobila razmeroma malo »prave« odškodnine za vojne zločine storjene v državi, vendar razmeroma veliko vsoto denarja iz ZRN – 1 milijardo DEM, samo po sporazumu iz leta 1974. Težko je enoznačno odgovoriti na vprašanje, katera stran je v tej »bitki« za odškodnino zmagala. Sam bi se zatekel k trditvi, da se je končala, tako kot se za diplomatske bitke spodobi, neodločno/kompromisno in se strinjal z ugotovitvijo avtorja: »Na koncu je na jugoslovanski strani nad vsemi zamerami in prevelikimi finančnimi apetiti, zmagala potreba po denarju. Na zahodnonemški strani pa je strah pred presedanom in ogromnimi zahtevami Poljske, Sovjetske zveze in drugih držav, prevladal nad potrebo, da se tudi z Jugoslavijo, kakor prej z zahodnimi državami, problem odškodnine spravi z dnevnega reda in se na ta način postavijo temelji zares dobrim bilateralnim odnosom, in istočasno tudi na nekem tako občutljivem vprašanju dokaže, da je vzhodna

politika stvarnost.« (str. 135) V tej ugotovitvi leži po mojem mnenju osnova za zahodno nemški odnos do povojne Jugoslavije, ki je zaradi upravičeno drugačnega fokusiranja analize zgodovinskega dogajanja v zvezi z odškodnino, ostal nekako v drugem planu. Jugoslavija je vse od nastanka ZRN, celo v času prekinjenih diplomatskih odnosov bila nekakšen »Sonderfall« nemške zunanje politike.

V kratkem pogledu na Janjetovićevo potrebno in korektno opravljeno delo, ki prinaša v »jugoslovansko« zgodovino povojnega časa popolno novost, ni mogoče prikazati vseh strani njegovega minucioznega analitičnega dela. Pred nami je zagotovo delo, ki ga bo vesel vsak preučevalec te tematike in delo na rezultate katerega se lahko v veliki večini povsem zanese. V nadaljevanju naj opozorim le na nekatere morda preveč ohlapne formulacije, ki ne držijo povsem. Tako na primer na strani 26 Janjetovič govori o Hallsteinovi doktrini in zapiše, da je njeno izhodišče, da je ZRN pravni naslednik tretjega rajha. Ta formulacija ni čisto točna. Hallsteinova doktrina izhaja namreč iz zahodnonemškega političnega prepričanja, da je le ZRN predstavnica nemškega naroda in ga le ona lahko predstavlja. O pravnem nasledstvu tretjega rajha ni bilo pri pripravi in uresničevanju Hallsteinove doktrine nikjer eksplicitno govora, je pa to mogoče implicitno razumeti. Kot eno od mogočih preprek pri pridobivanju odškodnine za žrtve nacizma avtor na strani 36 in 85, ugotavlja, da bi to moglo biti tudi vprašanje »folksdojčerjev«. Ne samo zato, ker sem se s to tematiko sam dolgo in poglobljeno ukvarjal, menim, da je samo omemba tega vprašanja nekoliko premalo in bralec ne dobi odgovora, zakaj bi bilo vprašanje folksdojčerjev – mimogrede, to se je v različnih delih bivše Jugoslavije različno »reševalo« – ena od mogočih preprek za pridobitev odškodnine.

Na strani 54 piše avtor, da je Jugoslavija leta 1957 s priznanjem NDR »sama uničila temelje, na katerih je počivala obveza ZRN, da izplača odškodnino nacističnih preganjanj«. Smela trditev, saj gre za dve popolnoma različni stvari in načelna upravičenost Jugoslavije do odškodnine je bila po mojem mnenju nesporna, ne glede na to ali je Jugoslavija priznala NDR in ali je odškodnino zahtevala od obeh ali samo od ene države. O politični modrosti jugoslovanske in zahodno nemške poteze leta 1957 pa bi bilo vredno razpravljati, verjetno z ozirom na dejstvo, da je Hallsteinova doktrina po kakih desetih letih nehala biti osnova zahodno nemške vzhodne politike in da je leta 1969 tudi ZRN de facto priznala NDR, kar ugotavlja tudi sam avtor.

Le še eno načelno in eno konkretno opazko si dovoljujem, preden zaključim svoje razmišljanje o tej zanimivi in tudi zame nadvse poučni knjigi. Pri njenem prebiranju dobi bralec občutek, da avtor ne ceni kdo ve kako profesionalnost bivše jugoslovanske diplomacije. Tak občutek še posebej dokazuje avtorjeva ugotovitev na strani 117, kjer jugoslovanski diplomaciji očita tako rekoč amaterstvo in nepoznavanje snovi, ko pravi: »... funkcionarjem ZZZ ni bilo poznano funkcioniranje bonske administracije... « Iz mojega večletnega proučevanja jugoslovanske diplomatske zgodovine, še posebej v odnosih z Nemčijo, to nikakor ne izhaja. Jugoslovanska diplomacija je bila kraju in času primerno, ideološko obarvana in naravnana, vendar večina diplomatov visoko cenjenih. V konkretnem primeru pa je ta diplomacija v »boju« z nemško vendarle dosegla zelo dober pa čeprav »samo neodločen rezultat«. Del te diplomacije je bil tudi dolgoletni veleposlanik v Bonnu Slovenec Rudi Čačinovič in ne Čačinović, ki je danes nestor slovenske diplomacije.

Naj zapisano ne vzbudi vtisa, da je delo Zorana Janjetoviča povprečno in polno nedorečenosti. Nasprotno, opravil je veliko delo, ki ga za njim ne bo treba ponavljati ali bistveno popravljati. Gre za temeljno delo s tega področja, ki naj zasluži pozornost tako strokovne publike kot širše javnosti. Prebral sem ga na mah in z zadovoljstvom zaprl zadnjo stran.

Dušan Nećak